Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Svendborg Vandforsyning gennem tiderne!

125 år

Svendborg vandforsyning kan i år fejre 125 års jubilæum, og vil i den anledning markere det med denne folder, hvori museumschef Henrik M. Jansen fortæller lidt om forhistorien til og selve starten på vandforsyningen.

Igennem årene har der været mange mennesker, som har ydet et stort og godt stykke arbejde for vandforsyningen. Det har resulteret i, at en stor del af byens og kommunens borgere har været sikret en stabil forsyning med drikkevand af en god kvalitet.

I takt med byens udvikling fulgte vandforsyningen med, men områderne for indvinding af grundvandet har ikke ændret sig meget. Den største del af indvindingen sker stadig fra områderne Grubbemøllen, Stampemøllen og Fruerskoven; herudover hentes der i dag også vand fra Hvidkilde og Skovmøllen.

Den store udbygning er sket på vandværkerne og forsyningsnettet; små værker som Rantzausminde, Sætting Strandvej og Snævringen er nedlagt og forsyningen overtaget af værkerne – Skovmøllen, Grubbemøllen og Hovedværket. Med udflytningen fra by til land blev vandværkerne Landet og Stenodden overtaget, for at deres forsyningsnet kunne udbygges til at forsyne et større antal mennesker.

Igennem årene er forbruget og forureningen af grundvandet blevet større og større, det resulterer i en gradvis ændring af forsyningsmønstret. Der bliver nedlagt flere og flere private brønde, hvorefter familierne tilsluttes den almene vandforsyning. Denne udvikling sammen med befolkningstilvæksten har bevirket, at Svendborg vandforsyning i dag forsyner ca. 30.000 mennesker med et forsyningsnet på 285 kilometer.

Forsiden:
Maleri af Svendborg skibsbro set fra Holmen, nu Frederiksøen, ca. 1860, inden de omfattende udbygninger af havnen fandt sted. Man ser bl.a. træbroen og toldbygningen, der begge fjernedes i 1875. I forgrunden Vagervæsenets bygning samt saltværket.

Anthon Pedersen

Anthon Pedersen
formand
Udvalget teknik og miljø

Svendborg Vandforsyning gennem tiderne!

Af Henrik M. Jansen

Sådan begyndte det...

Der er næppe tvivl om, at Svendborg kan takke de gunstige vandforekomster for sin grundlæggelse og udvikling til købstad.

I det kuperede terræn fandtes mange kildevæld, og dertil kom flere vandrige bækløb. De sidste fik allerede fra starten af betydning for den vandmølle, som den danske konge anlagde, samtidig med at den første bydannelse fandt sted i slutningen af 1000-tallet – altså på overgangen mellem vikingetid og middelalder.

De meget fugtige jordlag frembyder den dag i dag overmåde gunstige forhold for arkæologiske undersøgelser, idet der er bevaret meget organisk materiale, som kan berette om dagliglivet i byen lige fra den spæde start og frem til i dag. Mølledammen i Møllergade er – omend i stærkt reduceret udgave – rester af Svendborgs første mølleanlæg.

Den ældst daterede brønd, der hidtil er fundet ved de arkæologiske undersøgelser i byen, var placeret flere meter under nuværende terrænoverflade i den såkaldte Foldagers Gård på hjørnet af Møllergade og Gerritsgade. Vi kunne her som andetsteds konstatere, at de rige vandførende lag kunne levere tilstrækkeligt med vand til denne som andre brønde.

Den hidtil ældst daterede brønd i Svendborg under udgravning. Omkring år 1100 – og ca. 3 meter under nuværende niveau – leverede den vand til beboerne på hjørnet af Møllergade og Gerritsgade.

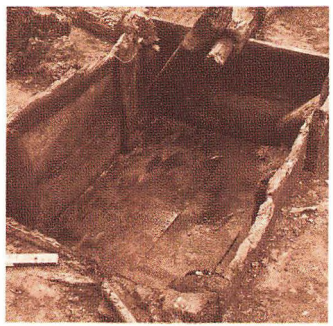

På tomten Møllergade 6 udgravedes dette bassin, som årringsdateres til ca. 1580. Trækarret er af egetræ, hvorimod de to rør af asketræ. Bemærk spunsen, som endnu sidder på plads, den var lavet af gran.

Øst for Sct. Nikolaj kirke udgravedes denne store brønd fra ca. 1400. Øverst var brøndrammen af genanvendt egebindingsværkstømmer, og herunder var brønden stivet af med en stor tønde, som vedanalyserne afslørede oprindelig var fremstillet i Provence i Sydfrankrig i 1350erne, for så ca. 40 år senere at ende på matr. 482 i Svendborg.

Belvedere
Galgebakke
Villa Belvedere
Pl. St. Belvedere
Tinggaard
Sorup Höjskole
Vandtaarn
Garveri
Ny Pasop
Vandværk
Frueskov
Sögaards Bæk
Svendborg Bryghus
Arbejderboliger
Mejeri
Pasop
Sögaard
Höjeböge
Höjeböge
Pavillon
Vilhelmskilde
Fattiggaard
Viebæltet
(Markedspl.)
Grubemölle
Ravnemölle
Dronningemade
Banegaard
Banegaard
Torvet
Kvægtorv
Klosterplads
Kirke
Kapel
gaard
Mindestötte
Sygehus
Klostervænget
Lunden
Gasværk
Offentlige
Badeanstalter
Kabelhus
Færgegaard
Dampfærge
Baadfærge
Badeanstalt
Nordre Havn
Firkanten
Jessens Mole
Östre Havn
Pakhuse
Boghvedemölle
Værft
Öxenbjerg Dampmölle
Roklabbens Baadehus
Frederiksö
Smedie
Vagervæsenets Depot
Grönt Fyr
Rödt Fyr
Svendborg Dampmölle
Huvedplads
Dampskibskaj
Brogade
Skansebakke
Koö
Pl. St. Jörgens
BORGSUND

Springsbækken

Byens »hovedvandledning« var dog i flere hundrede år »Springsbækken«. Denne leverede ikke alene hovedparten af byens forsyninger af drikkevand, men var også leveringsdygtig til voldgraven, som sammen med den store bvvold beskyttede byen mod nord, vest og syd, ligesom flere af byens nye vandmøller var afhængig af vandet herfra.
Springsbækken er i dag fuldstændig rørlagt – men har sit udspring fra kilder nord for det tidligere Svendborg Bryghus, hvor der var anlagt en stampemølle med tilhørende mølledam en gang i 1600-tallet. Fra denne dam løb bækken ind til byen i et åbent løb, fortsatte tværs over Vestergade i en lukket rende, og bøjede om langs Gåsestræde, hvor den kaldtes Gåsebækken. Videre løb den tværs over Bagergade gennem en stensat rende over den plads, hvor nu Byskolen står, gennem haverne ned i Pjentemølledammen og herfra til Mølledammen for at ende i Sundet.
I haven til den nu forsvundne matrikel – Gerritsgade 32 er gennembrudt af Tinghusgade – fordeltes vandet fra Springsbækken gennem to huller i en kumme, hvorfra det ene løb gik skråt over Gerritsgade og fortsatte mellem nr. 23 og 25 ned gennem Badstuestræde og videre

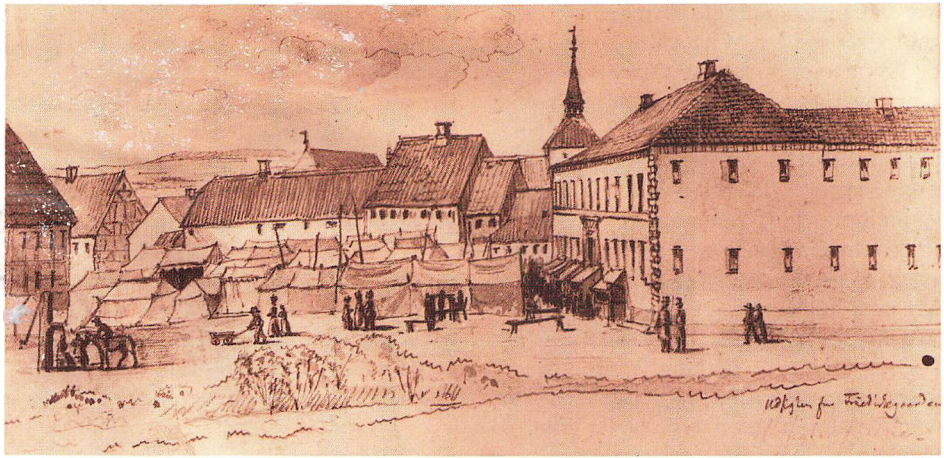

Torvedag 1850. Tegning af Georg Møller, set fra Vor Frue kirkegård. T.v. pumpen på brønden – sammenlign denne tegning med foto fra Torvet.

Pjentemøllens baghus set fra strædet ca. 1870.

over det senere anlagte Korsgadestykke og langs bagsiden af de søndre ejendomme i Skattergade for derefter at dreje tværs over gaden til Kullinggade, hvor den mellem ejendommene nr. 5 og 7 løb ud i Sundet. Der var her tale om en åben rende, der hele vejen havde afløb til de ejendomme, der passeredes.
I bylovene fra 15-16- og 1700-tallet erfarer vi, at der kunne være store problemer med hygiejnen: »Ingen maa have Hydsken eller Hemligheder (lokummer) nærmere Byens Stræder eller sine Naboer end en rom Alen, og jordgravet saa, at ingen Ureenlighed til Stræder eller Naboer deraf komme, meget mindre over Byens Bæk, ei heller nogen udi Byens Bæk, at maa flyde eller paaføre hinanden nogen Ureenlighed, som hidtil altformeget skeet er. Hvo herimod gjøre og kunne bevises over, bøde 3 Mark til Byen og 3 til Kongen, og sine Naboer, som han flyder og stemmer paa, det som ureenligt er, ligesaameget, saa tit som det befindes.«
Så sent som i 1852 klager Kullinggades beboere over, at renden ikke holdes tilbørligt renset og derfor »laver Oversvømmelse i en Alens Højde paa Bygningerne i stærke Regnskyl. Og den er fyldt med Uhumskheder, fra hvilke der særlig i varmt Vejr udvikler sig en saa pestilentialsk Stank, at det burde være Genstand for Sundhedspolitiets Opmærksomhed.«
Det andet Gerritsgadeløb gik tværs over Kattesundet, hvor der var anbragt en pumpe, videre over Møllergade langs bagsiden af de nordre Brogade-ejendomme og ud i Sundet.
I Bagergade var der fra bækken lagt render, der førte ned ad Møllergade og Hulgade. Her løb vandet i udhulede træstammer. Sådanne anvendtes allerede i slutningen af 1500-tallet i Møllergade 6, og en rørstamme, der udgik fra den vigtige Pibekilde, bar årstallet 1601. Pibekilde vældede frem ud for Møllergade 9. En tid var den forsynet med to pumper, og vandet ledtes gennem trærender ned ad Møllergade, Korsgade og Brogade. Renderne nåede helt ned til havnen, således at skibene kunne få deres vandtønder fyldt ved bolværket.
Foruden de allerede nævnte pumper, var der endnu 6: Torvepumpen, Kullinggadepumpen, Skattergadepumpen, Gåsetorvets pumpe, pumpen på Tulle-

Foto fra ca. 1870. Til venstre ses hjørnet af byens 3. rådhus. Bemærk kørevejen til Vor Frue kirke. Pumpen ses udfor den senere Torvecafé.

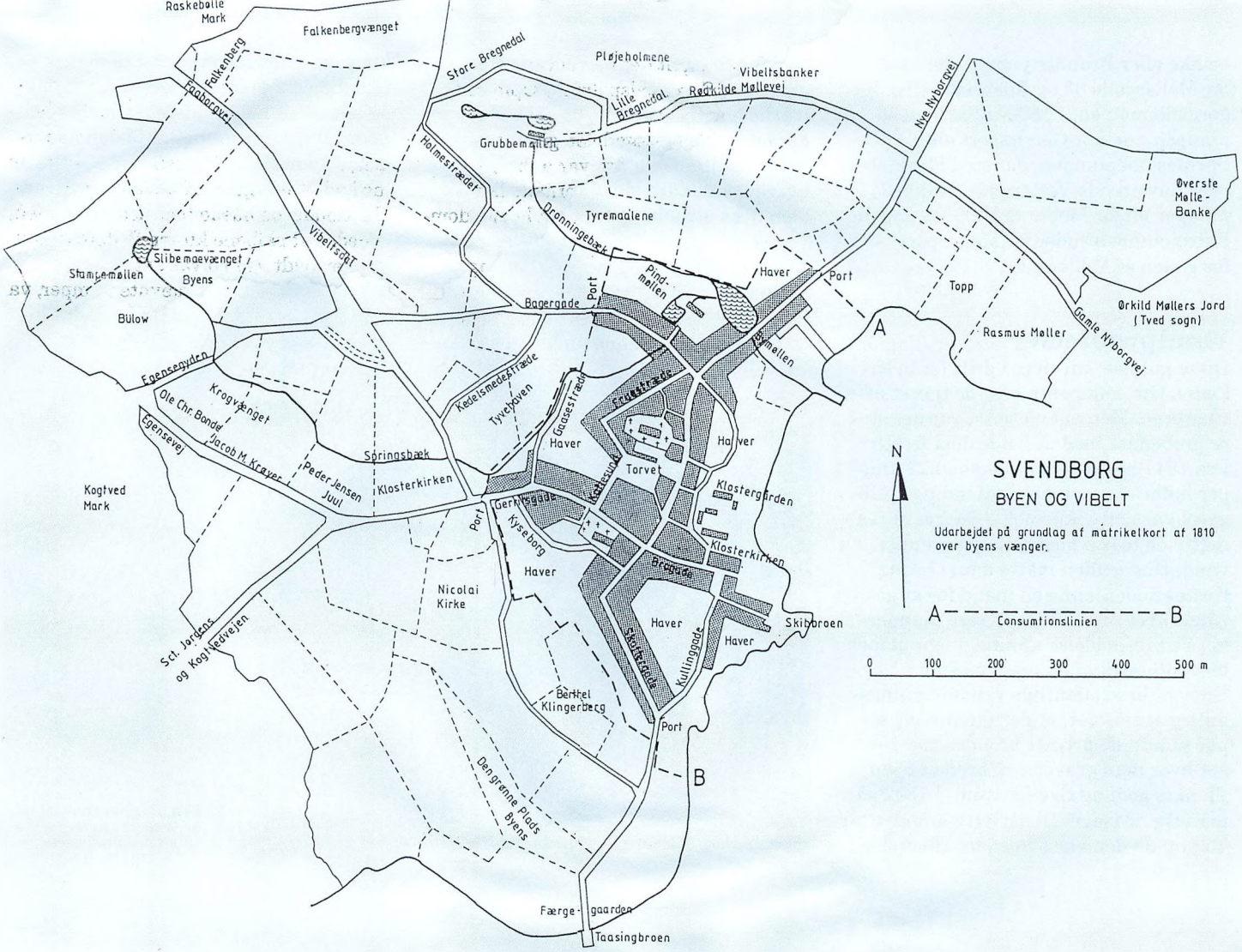
SVENDBORG
BYEN OG VIBELT
Udarbejdet på grundlag af matrikelkort af 1810 over byens vænger.
N
A
B
Consumtionslinien
0
100
200
300
400
500 m
Raskebølle Mark
Falkenbergvænget
Falkenberg
Faaborgvej
Store Bregnedal
Pløjeholmene
Vibeltsbanker
Lille Bregnedal
Rødkilde Møllevej
Nye Nyborgvej
Grubbemøllen
Holmestrædet
Tyremaalene
Dronningebæk
Øverste Mølle-Banke
Vibeltsdal
Slibemaevænget
Stampemøllen
Byens
Bülow
Pind-møllen
Haver
Port
Topp
Ørkild Møllers Jord (Tved sogn)
Bagergade
Rasmus Møller
Gamle Nyborgvej
Egensegyden
Krogvænget
Ole Chr. Bonde
Egensevej
Jacob M. Krøyer
Springsbæk
Peder Jensen Juul
Klosterkirken
Kedelsmedestræde
Tyvehaven
Gaasestræde
Haver
Torvet
Klostergården
Kogtved Mark
Gerkilsgade
Kyseborg
Klosterkirken
Bregade
Nicolai Kirke
Haver
Skibbroen
Haver
Kullinggade
Sct. Jørgens og Kogtvedvejen
Berthel Klingerberg
Port
Den grønne Plads Byens
Færge-gaarden
Taasingbroen

brinke eller Brandts pumpe, der stod ud for Møllergade 33 og Riisbrichs eller Bagergadepumpen. I 1800-tallet kom så pumpen udenfor Gerritsport eller Springsbækpumpen, der stod i bækløbet over nuværende Vestergade. Kühls 2 pumper ud for Møllergade 95, og endelig Fattigpumpen »udenfor Møllerport« – for enden af Møllergade.

Vandproblemer

Disse pumper var dyre i drift for byens kasse. Om sommeren blev de tjæret af vægterne. Men om vinteren var der store problemer med at holde dem frostfri. Fra 1847 hører vi om indkøb af 22 knipper halm »til postenes indbinding«. Alligevel var dette ikke nok – de frøs, og så måtte de tøs op med salt og kogende vand. Undertiden måtte man i hårde frostperioder lønne en mand for at gå rundt hver morgen for at røre pumperne. Vedligeholdelse af render og pumper blev foretaget af en rendemester.
Udover disse offentlige vandforsyningsanlæg anslås det, at der fandtes ca. et par hundrede private brønde. Lige meget hvor man gravede en brønd i byen, fik man godt og rigeligt vand. I 1832 så man sig nødsaget til at flytte brønden på Torvet, da den var i vejen for tilkørslen til det nye – og tredie – rådhus. Man gravede da en ny lidt længere øst på i nærheden af Torvecaféens gavl. Her var der en større og en mindre kilde, der ifølge Pjentemøller Morten Jørgensen begge kom ud fra siden fra Torvet. 6 alen nede strømmede der så meget rent, klart og velsmagende vand til den, at 4 mand med 2 pumper måtte pumpe dag og nat for at holde vandet så meget nede, at det var muligt at få den nye brønd stensat.
Samme Morten Jørgensen var i sagens natur stærkt optaget af byens vandfor-

Torvets pumpe, indpakket for vinteren. Foto fra ca. 1870.

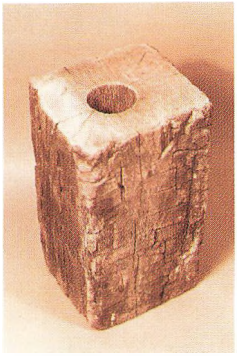

Gennemsavet vandledning af fyrretræ – boringen måler ca. 7 cm i diameter.

syning. Grundlaget for hans møllevirksomhed var det vand, som Springsbækken førte ned til mølledammen. Vandmængden var bl.a. afhængig af vejret, og en lang tørkeperiode medførte nødvendigvis af og til energikrise. Derfor har han nok med nogen ærgelse kunne konstatere, at den nye kilde på Torvet alene kunne forsyne byen med vand.
Man har iøvrigt anslået, at Springsbækken kunne give 6800 tønder vand i døgnet, og der gik derfor en masse vand til spilde gennem de åbne render. Tit måtte Pjentemøllen ligge stille, særlig når købmændene ved renderne nede bag Gerritsgade skulle brænde brændevin. I 1801 oplyser amtmand Schumacher, at der i Svendborg var 76 brændevinsbrændere, »der stedse brænder«, mens 8 andre kun brændte nu og da. I 1818 er tallet på brænderier faldet til 30, men nedgangen modsvares ikke af en tilsvarende nedgang i produktionen. De 30 mestre havde dertil 30 svende. Til sammenligning kan nævnes, at byen samme år havde 20 brygmestre og ligeså mange svende.
Omkring år 1800 boede der en købmand Ole Christiansen i Gerritsgade. Hans stuehus lå mellem Brydegårds Konditori og værtshuset Børsen. Når købmandens brændevinskarl skulle i funktion, gik han ind i haven til nr. 32 og mingelerede lidt ved vandløbet, således at det hele løb ind i købmandsgården, og Pjentemølleren fik ikke noget. Denne turde dog ikke brokke sig, men da brændevinskarlen mødte frem på Pjentemøllen for at hente brændevinskornet, var det på grund af manglende vand ikke malet, og resultatet blev, at man måtte snakke sig til rette om sagerne. Denne episode fandt sted i september 1806.

Vandreservoirerne på Viebæltet omkring år 1900.

Der planlægges i 100 år!

Der gik 100 år fra de første planer forelå, inden Svendborg fik et vandværk. Sådan synes det at have været i århundreder i denne by! Byfoged Peter Chr. Spliid begyndte at arbejde med sagen i 1760erne. Byfoged Johs. Uldall fremlagde en plan i 1782, og borgerrepræsentationens formand, købmand og gæstgiver M. A. Lacoppidan en ligeså i 1842.
Men omsider – i 1865 vedtoges på et rådstuemøde en plan til et vandværk, der blev forelagt af byfoged L. V. M. Schrum.
Der blev foretaget prøveboringer bl.a. i Fruerskoven, hvor man fandt tre kilder, der tilsammen gav 4.000 tønder vand i døgnet, hvad man betragtede som rigeligt til byens forsyning. Vandet blev analyseret af apoteker G. Petersen, der fandt vandet her bedre end i Pibekilden. Fruerskoven hørte til Sct. Jørgens præstegård, og sognepræsten forlangte 1.250 rigsdaler for retten til at udvinde vandet, men byens styre fandt at 20 rigsdaler om året kunne være passende!
At det store anlægsarbejde kom i hænderne på udenbys entreprenører efter licitationen, faldt den mægtige Lars Lange fra Jernstøberiet for brystet. I maj 1867 kan man følge en til tider meget hård avispolimik mellem ham på den ene side og L. Schrum og vandinspektør Poulsen på den anden. At grænser for injurier og bagvaskelse var anderledes den gang end i vore dage kom Lars Lange til gode. Det var ufatteligt, hvad han kunne beskylde modparten for. Men herom må man selv orientere sig. Problematikken er jo ingenlunde forsvundet i vore dage!

Og så gik anlægsarbejderne i gang. Henved 6 km støbejernsledninger blev gravet ned, og på Viebæltet byggedes vandreservoirer. I august 1867 blev vandværket indviet, og her bringes den store begivenhed, sådan som den blev skildret dagen efter i Svendborg Amtstidende:

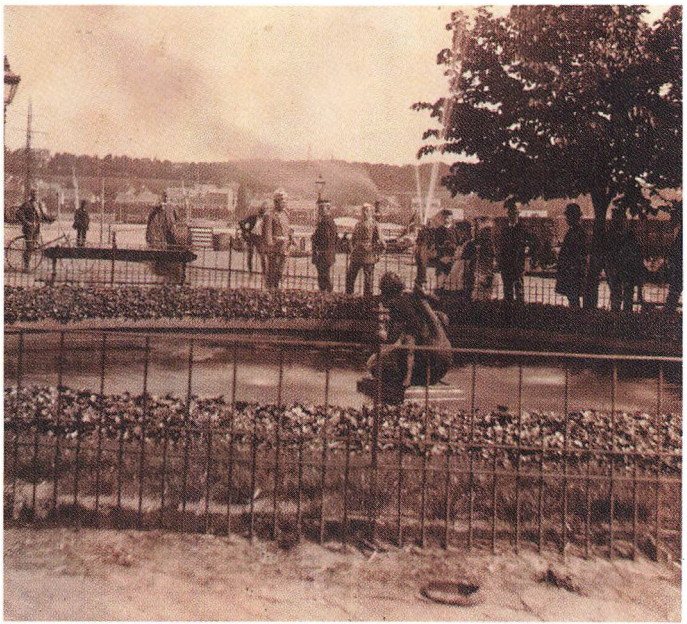

Springvandet på havnepladsen ca. 1890.

Det første vandværk 1867

»I Gaar Formiddags afleveredes Svendborgs nye Vandledning af Entreprenøren v. Norde til Ingeniøren, Vandinspektør Poulsen fra København, og af denne igen til Komitéen for Vandværksanlægget og til Kommunalbestyrelsen. I den anledning samledes Kommunalbestyrelsens og Komitéens Medlemmer Kl. 10 paa Raadhuset, hvorfra man begav sig til Forsyningsreservoiret paa Viebeltet. Kommunalbestyrelsens Formand aabnede her for Vandet, der ved Reservoirets Udløb allerede nu viste sig at være klart og af en fortrinlig kvalitet. Herfra gik man til Havnepladsen, hvor det der indrettede Springvand sattes i gang, og derfra tilbage til Raadhuset, hvor Vandinspektør Poulsen gav en kort Oversigt over Vandværkets Historie, over Udgifterne ved dets Anlæg og over de vundne Resultater. Kommunalbestyrelsens Formand udtalte derpaa en Tak til Ingeniøren, som det væsentlig skyldtes, at Kommunen nu havde erholdt godt og rigeligt Vand fra højtliggende artesiske Brønde, i Stedet for som tidligere paatænkt, fra den lavere liggende Stampemølledam, og en Anerkendelse af den gode Maade, hvorpaa hele Arbejdet var blevet ledet og udført. Han sluttede med et Leve for Svendborg By, idet han udtalte sin Glæde over det nye Værks Istandbringelse, der stod som et nyt og ærefuldt Vidnesbyrd om den gode kommunale Aand, som var fremherskende her i Byen, og hvori han saa et godt Varsel for dens Fremtid.

Af de af Vandinspektør Poulsen givne Oplysninger hidsætter vi følgende. Vandet kommer fra de tvende i forrige Eftersommer i Fruerskoven borede artesiske Kilder, der tilsammen leverer ca. 5.500 Tønder fortrinligt Vand i Døgnet. Kilderne udspringer i en Højde af henved 80 Fod over Havet, og Vandet ledes fra dem i en 2.700 Fod lang 7 Tommer Ledning af Støbejernsrør til det umiddelbart ved Byen beliggende murede Reservoir, der rummer ca. 3.000 Tønder Vand. Fra dette Reservoir, hvis højeste Vandspejl ligger ca. 75 Fod over Havet, ledes Vandet ind til Byen, hvor det ved sin egen Kraft stiger op til Opstanderne i Gaardene og til Taphanerne i Husenes Etager. Trykket er paa de allerfleste Steder særdeles godt, kun paa de højeste Punkter af Møllergade, Fruestræde og Vestergade kan Vandet ikke stige op til Husenes anden Etage, og i nogle faa Ejendomme tæt ved Reservoiret kan Vandet kun erholdes i murede Brønde, hvorfra det da maa oppumpes. Rørene i Gaderne udgør tilsam-

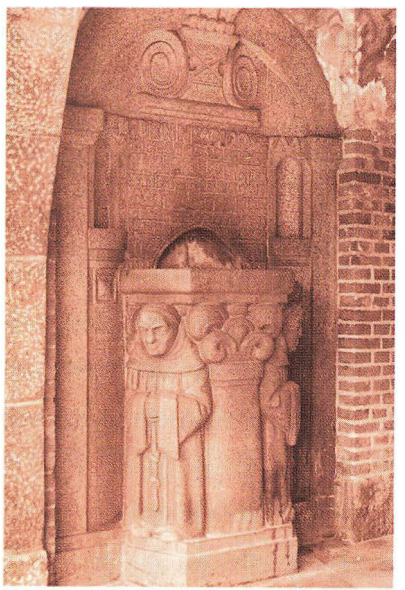

Den såkaldte Munkebrønd på Klosterplads. Teksten over kummen lyder således: »Ved denne Plads laa til 1870erne et Graabrødrekloster stiftet 1236 af Astrad Frakke, Drost og Borgfoged i Svendborg«. Brønden er tegnet af arkitekt Andreas Jensen.

men en Længde af 24.000 Fod; de er ved Hovedhaner delte i flere Kvarterer, hvoraf hvert for sig kan aflukkes, uden at Vandet berøves de øvrige. I Gaderne er 55 Brandhaner anbragte i en indbyrdes Afstand af ca. 110 Alen. Paa Havnepladsen er ved Havnebestyrelsens Foranstaltning anbragt et særdeles smukt Springvandsbassin, i hvis Midte en af Zinkstøber Rasmussen fra København leveret vellykket Figur kaster sine Straaler ca. 30 Fod til Vejrs.
Det hele anlæg, der var anslaaet til 32.000 Rigsdaler foruden ca. 3.000 Rigsdaler til Kildeboringerne og Indkøb af Pladsen til samme, har i et og alt kostet 32.500 Rigsdaler og der er altsaa en Besparelse i den kalkulerede Sum af ca. 2.500 Rigsdaler. Arbejdet paabegyndtes den 1. Juni og er saaledes fuldført i den korte Tid af 2½ Maaned. Planen er forfattet af Vandinspektør Poulsen, hvem ogsaa Ledelsen af og Kontrollen med Arbejdet har været overdraget. Rørene er ved Handelshuset J. S. Suhr & Søn forskrevne fra Firmaet J. Shaw & Co. i Glasgow, Hovedhanerne er forfærdiget og leverede af Hassel og Teudt i København, Brandhanerne fra Jernstøberiet »Phønix« i Odense, Ledningerne er nedlagte af Vandmester v. Norde fra København og Reservoirerne udgravne og byggede af Murmester Ludvigsen her i Byen.
Vi kan ikke [illegible]det end lykønske Byen til den hurtige og heldige G[illegible]nemførelse af et Værk, der vil være af overordentlig og blivende Betydning i sanitær, industriel og økonomisk Henseende, og som i lige Grad vil bidrage til alle Byens Indvaaneres, de Fattiges saa vel som de Velhavendes, Sundhed og Velvære.
Forinden vi afslutter disse Linier, skal vi endnu tilføje, at Planen til Byens Vandforsyning ved en Rørledning allerede fremkom for ca. 100 Aar siden, nemlig af Byfoged Peter Christian Spliid (Byfoged i Svendborg fra 1764-1770), men det blev ved Forslaget. 1782 optoges Forslaget paa ny af den virksomme og dygtige Byfoged, senere Landsdommer Joh. Uldall. Planen, som gik ud paa en Vandledning fra Stampemøllen og Pibekilde, vandt Borgernes Bifald, en Kommité, bestaaende af 4 Borgere, blev nedsat til at drøfte Sagens Udførelse, men dermed blev det.
I Aaret 1842 optoges Tanken atter herom af daværende Formand for Borgerrepræsentanterne, Gæstgiver Lacoppi-

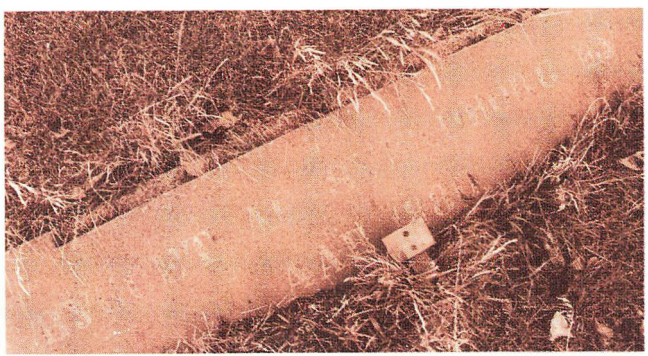

»Grundstenen« til det nye vandreservoir på Viebæltet fra 1880 er atter kommet tilbage til den oprindelige plads.

dan, som levende interesserede sig for en bedre Vandforsyning for Byen,men først i 1850 kom det til en Kommités Nedsættelse, hvorefter et Forslag fremkom til Byens delvise Forsyning med Vand i lukkede Render fra Springs Bæk; men da Ledningen ikke kom til at omfatte hele Byen, faldt Forslaget. En senere Plan til hele Byens Forsyning med Vand, som daværende Byfoged, Kammerherre Jessen lod udarbejde af D'Herr English & Hansen, og som skulle have være bragt til Udførelse i forbindelse med en Gasledning, havde megen Stemning for sig blandt Borgerne, men man nærede vistnok med fuld Føje Tvivl om, at det fornødne Vand kunne skaffes til Veje ved Dræningen af et større højtliggende Areal overfor Dronningholms Mølle, saaledes som Planen gik ud paa. Imidlertid var Trangen til en ordentlig og tidssvarende Vandledning blevet saa levende, at det ved Raadstuemødet i Fjor vedtoges at fremme Sagen, naar godt og tilstrækkeligt Vand til Byens Forsyning kunde skaffes til Veje enten ved Køb af Stampemøllen eller ved Boring af artesiske Brønde og Kommunalbestyrelsen bemyndigedes til at rejse det dertil fornødne Laan, hvormed Sagen som vi haaber, nu er ført til en for Kommunens vel betryggende Ende.«

Vaskekonerne ved den offentlige vandstander i Gåsestræde ca. 1890.

Og vandforbruget steg og steg

De 40 interessenter, vandhavere som de kaldtes, i Pibekilde ville ikke modtage vand fra vandværket eller betale vandskat til at begynde med. Nye kloakanlæg medførte imidlertid, at vandet i kilden sank – og så faldt disse vandhavere til føje.

I 1876 havde Svendborg 676 nummererede ejendomme. Heraf havde de 394 vand fra vandværket, 129 havde brøndvand, 34 havde fra ovennævnte Pibekilde – endnu, og endelig havde 9 ejendomme i Ørkildsgade vand fra en fælleskilde. De resterende ejendomme måtte hente vand fra de offentlige standere. Disse pumper havde man udstyret med

drikkebægre af porcelæn, der var forsvarligt fæstnet til træværket med jernkæder. Men hverken kæder eller bægre kunne modstå hærværket.

Det store åbne vandreservoir på Viebæltet voldte også problemer: Mandag den 10. juli 1871 bragtes følgende bekendtgørelse i Svendborg Amtstidende: »Da der igaar Søndag, i Byens Vandbassiner er fundet Aadselet af en Kat, om hvilken der er Grund at formode, at den er kastet i Bassinet saa udloves herved en DOUCEUR af 20 RD. til den, der kan give mig Oplysning om Gjerningsmanden.
Svendborg Politikammer den 10de Juli 1871. L. Schrum.«

Borgmester L. Schrum.

Den 8. maj 1875 erfarer vi gennem samme avis, at fæhår føres af vinden fra de nærboende felberedere ind i vandbassinet. Desuden kulrøg og kulstøv fra Langes fabrikker. Kommunalbestyrelsen anbefalede en langsom og forsigtig indfyring på fabrikkerne, for at afhjælpe denne gene. Og da behovet for vand var stigende anlagdes nok et reservoir på Viebæltet i 1880. Disse bassiner forsatte med at fungere indtil 1910, hvor der etableredes dels et nyt vandværk i Fruerskoven og dels en stor beholder på Ovinehøj, der senere blev et egentligt vandtårn.

I 1888 erfarer vi, at »Vandværkets Vand anvendes til Husbrug af 1202 Familier med 5.057 Individer. Til Næringsbrug anvendes det af 39 Fabriker, samt af Banestationen og Havnen. Der er desuden 5 Opstandere paa Kirkegaarden til Publikums Bekvemmelighed... 7 Eiendomme have en fælles Trælednin med Trykvand.« (Amtstidende 14.06. 1888).
Og vandforbruget steg og steg...
Der kom anneksværker ved Grubbemøllevej, Lerchessti, Klostervænget og på Gyldenbjergvej. Udover det allerede nævnte vandtårn på Ovinehøj findes højdebeholdere på Nyborgvej og Odensevej. Og snart blev forstæderne koblet til, således i 1978 »Skovmølleværket«.

og Skaane ere Fordringerne for 112—116 Pds. 6 Rd. 40 ß a 6 Rd. 64 ß pr. 190—194 Pd. — Havre tilbødes fra Skaane til 28 Mk., 8 ß for ovnt. 82 Pd.s og til 28 Mk. fra Liimfjorden for ovnt. 80—81 Pd.s, Alt pr. 140 Pd., der tilnærmelsesviis var at naae.

Bekjendtgjørelser.

† † †

At det behagede den alvise Gud igaar Middags ved en blid og rolig Død at bortkalde vor kjære Moder, **Karen Pedersen Lollik**, født Mortensdatter, 78 Aar gl., meddeles herved Slægt og Venner af hendes efterladte Børn.

Bækkehave, den 9de Juli 1871.

Begravelsen finder Sted fra Hjemmet Onsdagen den 12te ds., Form. Kl. 10.

Da der igaar, Søndag, i Byens Vandbassin er funden Aadselet af en Kat, om hvilken der er Grund at formode, at den er lastet i Bassinet, saa udloves herved **en Douceur af 20 Rd.** til den, der kan give mig Oplysning om Gjerningsmanden.

Svendborg Politikammer, den 10de Juli 1871.

L. Schrum.

Vaccination.

Jeg vaccinerer Tirsdagen den 11te Juli, Kl. 9 Morgen, i mit Hjem. Til samme Tid foretages Revaccinationer.

Angelo Petersen.

SVENDBORG AVIS 20·8·1940

Hvorfra 1000 Liter Vand i Minuttet sendes ud i Svendborg.

Det ny Vandværk i Klostervænget har kostet 165,000 Kr.

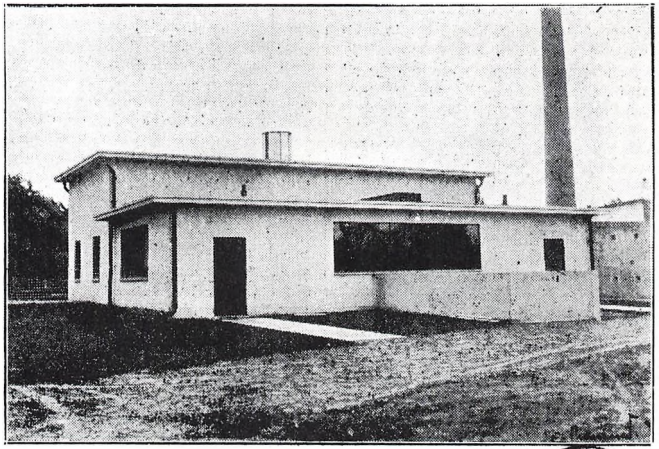

Moderne Linjer præger det nye Værks Ydre.

Svendborg Amts Museum

Det er overordentlig store Vandmængder, der bruges i en By nu om Dage — ikke mindst fordi forskellige Industrier har stort Behov for Vand —, og det kan være noget af et Problem at skaffe de Vandmængder, der skal til. Dette Problem kender oghøj, der som bekendt nu er blevet betydeligt forhøjet.

Man kunde ikke holde Vandet nede.

Ved Sammenkomsten i Gaar bød Formanden for Vandværksudvalget,

saa Svendborg, og man har ikke været fremmede for Klager over, at Vandet ikke kunde naa frem i tilstrækkelig Mængde alle Steder i Byen. Heldigvis kan man dog nu siges at være paa Højde med Situationen, idet man i Klostervænget ved Sct. Jørgensvej har fundet Vandaarer, og man har her bygget et moderne Vandværk, der hvert Minut kan sende 1000 Liter Vand ud i Ledningsnettet. I Gaar blev Værket beset af Byraadet og Byens Embedsmænd, og der blev ved denne Lejlighed givet en Del Oplysninger om det Arbejde, der her er udført for at sikre Byens Vandforsyning.

Værket gaar, uden at der er et Menneske i Huset.

I det ydre fremtræder Værket næsten som en stor Bungalow. Bygningen er holdt i moderne Linjer og fremtræder nydeligt med de gultfarvede Mure. Indvendigt skinner det af Fliser, Instrumenter og nymalede Maskiner. Der er en utrolig Mængde smaa Jernskabe paa Væggen i Hovedsalen; der foregaar noget inden i dem, men hvad det er, skal vi nok lade være at komme ind paa. Det hele styres elektrisk fra det gamle Vandværk, og drevet af sine elektriske Maskiner gaar hele Vandværket, uden at der behøver at være et Menneske til Stede — ja, det er Reglen, at der ingen er, selv om der naturligvis med visse Mellemrum føres det nødvendige Tilsyn med, at det hele gaar, som det skal.

Vandet ser man ikke i Hovedsalen; i en tilstødende Afdeling findes Raavandet, som er ledet ind i Beholderne fra Boringerne ved Værket. Der er tre otte Tommers Boringer, som er 30—35 Meter dybe. For at Vandet selv kan løbe til gennem Ledningerne, er Gulvet i Hovedsalen sænket meget dybt, og herfra pumpes det op i et særligt Lokale, hvor der findes Rislebakker og Filtre, der er bygget saa store, at de kan tage en dobbelt saa stor Vandmængde som den nuværende, hvis det skal være. Som nævnt gaar der 1000 Liter Vand i Minuttet eller 60 m³ i Timen gennem Værket, og der er Forgreninger til endnu to Boringer, som man formodentlig vil foretage i dette Efteraar.

Gennem to Renvandspumper sendes Vandet ud i Byen, og det er saa viseligt indrettet, at bruges ikke det hele direkte, gaar det op i Vandtaarnet paa Ovine-Pakhusformand Nilsson velkommen, og derefter fik Vandværksbestyrer Kristoffer Nielsen Ordet. Denne udtalte, at Værket var skabt i en Nødssituation. Efter Indlemmelsen af Sct. Jørgens var Vandforbruget steget meget stærkt — ja det hed sig endog, at Beboere i Kvarteret maatte anvende Sodavand og Whisky til Barbering, fordi Vandforsyningen svigtede. Da man foretog Boringerne i Klostervænget, steg der en Vandsøjle 8 Meter op over Terrænet, men Forventningerne om at have fundet en næsten uudtømmelig Kilde blev dog skuffede. Det viste sig, at Vandmængden ikke var saa stor, og det vandførende Lag bestod af Sand, hvad der ikke er saa godt som Sten. Imidlertid var man ligefrem nødt til at bygge, idet man ikke kunde stoppe for det fremvældende Vand. Grunden ejedes af Gasværket, og da dette aabenbart ikke er bekendt med, at Ejendomsretten ikke er udstrakt til det, der er under Jorden, maatte man betale en alt for høj Pris for Grunden!

Den samlede Udgift 214,800 Kr.

Bestyreren udtalte, at det ny Værk gik godt, og han oplyste derefter, at det var projekteret af Kemp & Lauritsen i København, repræsenteret ved Ingeniør Jørgensen, og Bygningen var opført af Murermester Jepsen, Svendborg, med teknisk Assistance af Ingeniør Haugs, Gentofte. Det elektriske Anlæg er leveret af Kemp & Lauritsen, idet dog Due Petersen & Kryger, Svendborg, og Smedemester Christoffersen, Svendborg, har haft overdraget Arbejde i Forbindelse hermed.

Udgifterne ved Værkets Oprettelse er følgende:

Erhvervelse af Grund 10,000 Kr., Udførelse af Boringer 10.174 Kr., Bygningen 47,000 Kr., Forbindelse af Boringer og Kloakanlæg 10,532 Kr., Maskinanlæg, den tekn. Installation 63,000 Kr., Opgravning af Svagstrømskabel 2315 Kr., Regulering af Grunden 2588 Kr., Malerarbejdet 900 Kr., Erstatninger 5784 Kr., Honorar til Landvæsenskommission 1000 Kr., Administration 10,000 Kr. Ialt for selve Værket 165.493 Kr.

Vandtaarnet paa Ovinehøj: Forhøjelse af Taarnet 19,008 Kr., den tekniske Installation 8000 Kr., Smedearbejdet 100 Kr., Malerarbejdet 200 Kr. Ialt for Vandtaarnet 27,308 Kr.

Ledningsarbejdet 22,000 Kr.

Den samlede Udgift bliver herefter 214,801 Kr.

130,000 Kr. havde Værket i Reservefond, der er laant 75,000 Kr., og da en Del Udgifter er afholdt af Driften, vil der blive et lille Overskud.

Sluttelig takkede Borgmester Ferdn. Jensen Vandværksudvalget og Bestyreren for det Arbejde, der var udført. Det har staaet paa i lang Tid, men er saa godt, at der er Grund til at takke for det. Det blev ikke det store Værk, man havde haabet, og vokser Byen, skal der ske Udvidelse igen.

Borgmesteren takkede ligeledes Ingeniør Jørgensen og Ingeniør Haugs, som havde arbejdet godt sammen med **Udvalget**.

En Prøveboring, der gav godt med Vand. Til højre Vandværksbestyrer Kristoffer Nielsen.

Orme i vandhanerne

– sagde folk, og saa har Svendborg ovenikøbet landets bedste vand, uberørt af menneskehænder, siger driftsbestyrer Kromann Madsen, Svendborg

Vand er vort vigtigste levnedsmiddel. Uden vand ville vi hurtigt do. Tænk paa, hvordan De har det en varm sommerdag. De mærker livet vende tilbage, naar den iskolde drik perler ned gennem halsen. Husk, det væsentlige ved en drink trods alt er vand.

[illegible] skulle engang [illegible] en vandværksbesty[illegible] der skaalede i vand. Et se[illegible] efter, at han havde knipset, [illegible] styrelsesmedlemmerne [illegible] paa kommando vandet ud [illegible]

Vand er saa upaaagtet, fordi vi ikke køber det direkte. En kubikmeter vand koster 40 øre i Svendborg.

— Og saa har vi tilmed landets bedste vand, siger driftsbestyrer R. Kromann Madsen, Svendborg Vandværk. Det er imidlertid forsvindende mængder vand, der drikkes direkte eller indtages i madvarer. Det meste bruges af byens industrier, slagterierne, til vask, skylning og vanding.

Vandingen kan vi allerede mærke. Vandforbruget er begyndt at nærme sig de 10.300 kubikmeter, det laa paa sidste sammer. Det er maksimum. Som reserve staar der 1000 kubikmeter i 4 vandtaarne. Saa det er ikke underligt, at der staar en ny og større vandbeholder til 5000 kubikmeter paa ønskesedlen. Det er den, der er projekteret til Ovinehøj. Den kommer ikke til at rage op over jorden. Den skal derimod graves ned ved siden af den lille gamle vandbeholder.

× × ×

— Hvor meget vand bruger Svendborg om aaret?

— 2,3 mill. kubikmeter, der kommer fra 18 boringer i Fruerskoven, 3 boringer paa Kildevej og 6 boringer paa Gyldenbjergvej. Desuden ligger der tre vandværker ude i byen med ialt 12 boringer. Vi henter grundvandet op i en dybde af fra 15—30 meter. Det ligger i lag fra istiden.

Her ved vandværket ligger der en pumpestation, som suger vandet fra boringerne op i en raavandsbeholder. Fra raavandsbeholderen gaar det over til filtreringsanlægget, hvor det iltes og filtreres to gange.

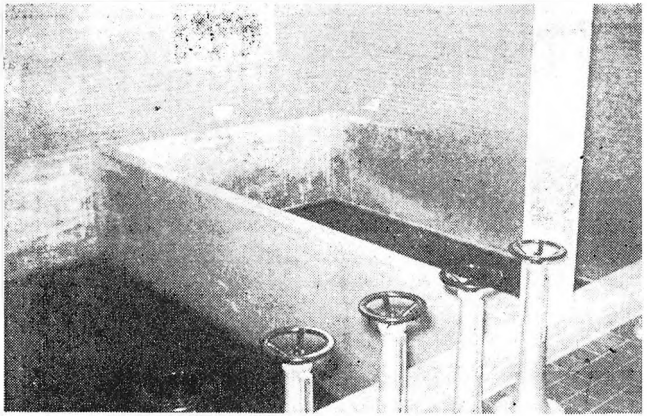

I saadanne bassiner, der er flere meter lange og brede, filtreres grundvandet anden [illegible] lag af sten og kvartsgrus, efter at grundvandet har passeret iltningsprocessen og br[illegible] forste filteranlæg. Naar filtrene skal renses, pumpes der vand den modsatte vej, og d[illegible] filtrene, ligner nærmest tomatsuppe

vandet over i nye bassiner med filterlag, hvorved det filtreres anden gang. Derfra pumpes vandet ud i en renvandsbeholder, der ligger nedgravet ude i vandværkets have, og vandet er nu parat til at blive pumpet ud i byen. Tilsvarende anlæg findes paa de mindre vandværker ude i byen, som vi imidlertid ogsaa kan dirigere herfra.

I nogle byer faar husmødrene sommetider gult vand ud af hanerne. Det er, naar de lokale vandværker renser filtrer. Det sker ikke her i byen, fordi vi filtrerer 2 gange og desuden kan rense filtrene ved at pumpe vand tilbage gennem filteret.

× × ×

Vort vand er altid rent. Jeg er enkelte gange blevet kaldt ud i byen, fordi forbrugerne har hævdet, at der kom røde orm ud af vandhanerne. Det har altid vist sig at være de karakteristiske smaa røde orm, der kravler op af kloaken. Vi faar med korte mellemrum foretaget bakteriologiske og mine-

niveau er der ingen grund til at frygte vandmangel. En yderligere fordel for Svendborg er det, at de vandførende lag skraaner ned mod byen. Det eneste, der truer grundvandet, er forurening fra olie, der siver ud af nedgravede beholdere og brud paa kloakledninger?

× × ×

— De giver ikke rabat paa vand?

— Nej for det er ret problematisk med denne rabat. Den vil givet medføre et merforbrug, og saa skal man længere ud med ledningerne

for at hente vandet med vandet skulle som enhver l[illegible] ikke et sam[illegible] disponere ov[illegible] nok. Kampen i det stille, m[illegible] har vi jo ind[illegible] er netop for bruget. Med [illegible] daglig 10,300 topbelastning, reserve, er de

Svendborg Vandværk udvider kapaciteten for 6-700.000 kr.

Rantzausminde Vandværk ønsker samarbejde med Svendborg, da man ikke kan dække forbruget

Indenfor vandforsyningsvæsenet i Svendborg vil der i den kommende tid ske store ændringer. Byraadet skal — efter hvad vi i dag erfarer — i sit februar-møde førstkommende mandag behandle en indstilling fra vandværksudvalget om opførelse af en vandbeholder paa Ovinehøj til 6—700.000 kr. Samtidig skal udvalget om et par dage drøfte en ansøgning fra Rantzausminde Vandværk om ledningstilslutning til Svendborg-værket.

26-1-59

Svendborg Vandværks beholderkapacitet andrager kun 1000 kubikmeter, og med det store forbrug, som navnlig gør sig gældende i sommermaanederne juli og august, har udvalget fundet tidspunktet inde til en kapacitetsudvidelse. Beholderen skal placeres paa Ovinehøj, hvor det er muligt at grave en del af tanken ned, hvilket skulle nedsætte udgifterne væsentligt. Hele projektet kommer til at andrage mellem 600.000 og 700.000 kr.

værket nødvendigt bl. a. at forbyde havevanding.

Man har forsøgt flere muligheder for at afhjælpe kalamiteten, og sidst foretoges i efteraaret tre prøveboringer, som alle endte resultatløse.

For nogen tid siden drøftede bestyrelsen sagen, og man vedtog at rette henvendelse til vandværksudvalget i Svendborg og anmode om en ledningstilslutning med henblik paa et supplement til produktionen. Denne ansøgning vil vandværksbestyrer Karl Børge Nielsen, bekræfter i formiddag, at bestyrelsen har indsendt en ansøgning.

— Vort medlemstal vokser stadig, og det har været nødvendigt at gaa denne vej for at klare forbruget fremover, men jeg vil gerne understrege, at der kun er tale om et supplement. Det er ikke meningen, at Svendborg Vandværk skal klare h e l e forsyningen. Vor egen produktion ligger paa 57 kubikmeter i døgnet, og det vil vi saa vidt muligt ogsaa levere fremtidig. Men nu faar vi se, hvad vandværksudvalget siger til vor henvendelse. Vi haaber selvfølgelig det bedste, slutter Karl Børge Nielsen.

Nedlægning af ½ km ledning

Svendborg-værkets ledning

ISBN 87-87769 50 6

Kilde- og litteraturhenvisninger:

Der er benyttet materiale fra Svendborg Byhistoriske Arkiv, Svendborg Amtstidende og fra følgende publikationer:

Joachim Begtrup: Forsøg til en Beskrivelse over Svendborg Kjøbstæd. 1823.

J. O. Bro-Jørgensen og Ove Marcussen: Svendborg Købstads Historie I-II, 1959-61.

Otto Jonasen: Pjentemølleren og hans dagbog. Skrifter fra Svendborg & Omegns Museum, bind 2, 1978. Ny revideret udgave 1992.

Otto Jonasen: Gamle huse i Svendborg. Skrifter fra Svendborg & Omegns Museum, bind 8, 1983.

Thorkild P. Lund: Svendborg Kjøbstad 1869 til 1893. 1894.

Udsnit af kortet, hvor Geodætisk Institut har ophavsret, er gengivet med instituttets tilladelse: A404/85.

Henrik M. Jansen

TEKNISK FORVALTNING

SVENDBORG KOMMUNE

Vand- og gassektionen

VANDVÆRKSVEJ 2-4 · SVENDBORG · TLF. 62 21 02 32